

AZ ÉSZAKI BAKONY LIÁSZKORU AMMONITESZEINEK MONOGRÁFIÁJA.

Írta: KOVÁCS LAJOS DR.

Munkám az Északi Bakony különböző pontjairól származó, a júrarétegekből, nagyobb részben a liász képződményeiből előkerült, fajokban gazdag ammoniteszfauna feldolgozása. A faunafeldolgozást mint a bécsi Collegium Hungaricum 1936—37-ben volt ösztöndíjas tagja végeztem el.

A faunaismeretével kapcsolatban megjegyzem, hogy a phyllocerasokra az előző dolgozatomban közölt rendszertani beosztást használom (83). A teljesség kedvéért az előző dolgozataimban szereplő fajokra is hivatkozom röviden; e fajok közül azokat, amelyek a most ismertetett faunában nem szerepelnek, csillaggal jelöltem meg. Az egyes rendszertani csoportok előtt táblázatosan feltüntettem a kanyarulatmagasság és -szélesség, valamint a köldökátmérő méreteinek középértékeit s a fajok megfelelő sajátságainak ismertetésekor az egyöntetűség kedvéért ezekre utalok.

Azóta, hogy e munkámban ismertetett ammoniteszek monográfikus feldolgozásával, valamint munkám folyamán a phyllocerasok rendszerezésével kapcsolatban felmerült kérdések elrendezésével kéziratban elkészültem, egy francia szerző, FRÉDÉRIC ROMAN, hasonló tárgyú munkája jelent meg (181). E munkát néhány hónappal kéziratom benyújtása után kaptam kézhez, ez a körülmény teszi szükségessé, hogy az előző dolgozatomban a phyllocerasok rendszerezésével kapcsolatban részletesen tárgyalt kérdésekre pár szóval visszatérjek, ami egyébként már nem volt szándékomban.

ROMAN a phyllocerasok rendszerezésében teljesen SPATH elvei szerint jár el. Megjegyzi, hogy SPATH a phyllocerasok családját 5 alcsaládra osztja (181, 8. és 13. o.). Az ezekben foglalt rendszertani egységek közül csak azokra térek ki röviden, amelyek munkámban is szerepelnek. A 2. alcsalád — *Rhacophyllitinae* SPATH — magában foglalja a *Geyeroceras*-csoportot, aminek tarthatatlanságára már rámutattam (83, 295. o.); ugyancsak itt szerepel a *Procliviceras*-csoport is, amit hasonlóképpen nem tartok indokoltnak (181, 11. o.).

A 3. alcsalád — *Phylloceratinae* SPATH — első csoportja a *Phylloceras*-genus, amelyben heterophyllum- és Zetes-típusú alakok együtt szerepelnek. Eme alakok egymástól való elkülönítésének szükségességéről már szoltam (83, 308. o.). Ugyancsak ebben a genusban szerepel a *Macrophylloceras*-SPATH-csoport is, amelynek rendszertani értéke ROMAN rendszerezésében nem világos; ugyanez állapítható meg egyébként az e genusban szereplő többi csoportokról is (181, 12. o.). A *Macrophylloceras*-csoport felállítása nézetem szerint indokolatlan, amiről már megemlékeztem (83, 297. o.).

SPATH a 4. alcsaládot *Calliphyloceratinae* névvel jelöli meg. ROMAN rendszerezésében *Calliphyloceras*-subgenust tüntet föl, amelyet a *Ph. Capitanei* CAT. alakkörével azonosít (181, 18. o.). Azonban *Ptychophylloceras* SPATH néven itt szerepel az a csoport is, amely a *Ph. tatricum* PUSCH alakkörének felel meg, ugyancsak homályos rendszertani értékéssel. A *Calliphyloceras*-subgenus ROMAN szerint való értelmezése tehát nem állhat meg, mert a *Ph. Capitanei* CAT. alakköre nem tekinthető

olyan egyetemes kategóriának, amely más alakkört is magában foglalhatna. A fajok megnevezése, amelyekből ismét rendszertani egységek értékelésének homályossága tűnik ki, megnehezíti az ezek közt való eligazodást. Pl.: *Calliphylloceras (Holcophylloceras) ultramontanum* ZITT. Eszerint a *Calliphylloceras* genus=értékű, holott subgenusként van feltüntetve s idetartoznék a megjelölt faj is, holott az egy különálló alakkör képviselője, amit a *Holcophylloceras* név is kifejez, mégpedig ugyancsak subgenus értékeléssel. Ez azt jelenti, hogy egyik subgenus a másiknak alá van rendelve, illetve hogy a *Ph. Capitanei* CAT. alakköre a *Ph. tatricum* PUSCH alakkörén kívül még a *Ph. ultramontanum* ZITT. alakkörét is magában foglalja. Ezzel a felfogással nem azonosíthatjuk magunkat. Már rámutattam arra a körülményre, hogy a *Ph. mediterraneum* NEUM., amely a *Holcophylloceras*=subgenus típusaként szerepel, LÖCZY beható vizsgálatainak eredeti énye alapján a *Ph. Zignodianum* D'ORB.=vel azonos (83, 297. o.).

Az elmondottak után az alábbi módosításokat kívánom alkalmazni a phyllocerasok általam ajánlott rendszerezésében:

Calliphylloceras SPATH em. KOV. a *Capitanioceras* megjelölés helyett. Typus: *Ph. Capitanei* CAT.

Ptychophylloceras SPATH em. KOV. a *Tatroceras* megjelölés helyett. Typus: *Ph. tatricum* PUSCH.

Holcophylloceras SPATH. em. KOV. a *Telegdiceras* megjelölés helyett. Typus: *Ph. ultramontanum* ZITT.

E subgenusok azonban nem SPATH, illetve ROMAN értelmezésében veendők, hanem a főbbi subgenusokkal tekintendők egyenrangúaknak. A subgenusok típusai azonosak a megfelelő alakkörök eredeti típusaival.

Az ismertetett faunában csak azokat a fajokat kívánom e helyen kiemelni, amelyek egyrészt az Északi Bakony területén eddig még nem kerültek elő, másrészt pedig a megvizsgálás alapján új fajoknak, illetve új fajváltozatoknak bizonyultak.

Az előbbiekhöz a következő fajok tartoznak:

Geyeroc. leptophyllum HAU.

Partschic. Partschii STUR.

„ *anonymum* HAAS.

Lavizzaroc. Lavizzarii HAU.

Heterophylloc. Lipoldi HAU.

„ *Lipoldi* HAU. var. *Wähneri* GEMM. em. VAD.

„ *Meneghinii* GEMM.

„ *Hebertinum* REYN.

Calliphylloc. Geyeri BON.

Rhacoph. Quadrii MGH. var. *planulata* FUC.

„ *Canavarii* GUGENB.

„ *ürmösenensis* HERB.

„ *gigas* FUC. var. *evoluta* SCHROD.

„ *Nardii* MGH.

Lytoc. fimbriatoides GEMM.

„ *altecinctum* HAU.

- Lytoc. ptychophorum* CANAV.
 „ *articulatum* SOW. var. *evoluta* GUGENB.
Ectocentr. altiformis BON.
 „ *altiformis* BON. var. *contraria* FUC.
Psiloc. calcimontanum WAHN.
Arnioc. semilaeve HAU.
 „ *anomalilerum* FUC.
 „ *ambiguum* GEY.
 „ *miserabile* QUENST.
 „ *semicostatum* J. et B. var. *propinqua* FUC.
 „ *mendax* FUC.
 „ *mendax* FUC. cfr. var. *rariplacata* FUC.
 „ *insolitum* FUC.
 „ *speciosum* FUC. var. *spectabilis* FUC.
 „ cfr. *ceratitoides* QUENST.
 „ *rejectum* FUC.
Schloth. Geyeri HYATT.
 „ *angustisulcata* GEY.
 „ *pseudoventricosa* GUGENB.
 „ *densilobata* POMP.
Microderoc. asper. FUC.
Uptonia Jamesoni SOW.
Hercoglossa cfr. *Gravesianus* D'ORB.

Az utóbbiak a következők:

- Hantkenic. pseudohantkeni* nov. sp.
Partschic. Trauthi nov. sp.
 „ *tenuistriatum* MGH. var. *acuticostata* nov. var.
Zetoc. pseudo-oenotrium nov. sp.
 „ *Ferencii* nov. sp.
 „ *Csikeszi* nov. sp.
Heterophylloc. Lipoldi HAU. var. *longilobata* nov. var.
 „ *angustum* nov. sp.
 „ *paucilobatum* nov. sp.
 „ *Meneghinii* GEMM. var. *baconica* nov. var.
 „ *varians* nov. sp.
Calliphylloc. Emeryi BETT. var. *diversisulcata* nov. var.
 „ *Capitanei* CAT. var. *lata* nov. var.*
 „ *fractisulcatum* nov. sp.
Rh acoph, káváensis nov. sp.

- Rhacoph.* *borzaváriensis* nov. sp.
 „ *ürmösensis* HERB. var. *angustoumbilicata* nov. var.
 „ *bucovinicus* UHL. var. *aberrans* nov. var.
Euphyllites ovatus nov. sp.
Lytoceras vermiforme nov. sp.
 „ *variogyra* nov. sp.
 „ *polycycloides* nov. sp.
Ectocentr. *brevilobatus* nov. sp.
 „ *Lóczyi* nov. sp.
Psiloc. *dubiosum* nov. sp.
Arnic. *italicum* FUC. var. *angustisulcata* nov. var.
 „ *ellipticum* nov. sp.
Schloth. *boucaultiana* D'ORB. var. *hungarica* nov. var.
Tropidoc. *Masseanum* D'ORB. var. *inornata* nov. var.
Oxynotic. *Piae* nov. sp.
Fucinic. *acutidorsatum* nov. sp.

A német szövegben részletesen ismertetett ammoniteszfauna 5 lelőhely különböző pontjairól származik. Az egyes előfordulási helyek topográfiai helyzetét itt nem ismertetem részletesen, ezzel kapcsolatban hivatkozom a német szövegre (23. o.), csupán néhány szóval térek ki rájuk, valamint képződményeik közzétani jellegére és sztratifráiai helyzetére.

1. A Zircről ÉNy-ra légvonalban mintegy 2–3 km-re emelkedő Páskomhegy (Kopaszhegy) érintett képződményei az alsó-liász magasabb tagjait, valamint a középső-liász üledékeit foglalják magukban (liász β – δ ; l. 1, 207. o., 107. á.).

2. A Zirc és Borzavár közé eső Bocskorhegy (211. o.) megvizsgált mészkövei részben az alsó-liász fiatalabb és a középső-liász idősebb tagjait képviselik (β – γ), részben pedig a magasabb juratagokból származóknak kell azokat tartanunk (dogger=alsó=malm; l. 107. á.).

3. A Zircről É-ra lévő Kardosrét-puszta (213. o.) mellett kibúvó vörös mészkövek a középső-liászhoz (δ) tartoznak (l. 108. á.).

4. A Zircről, illetve Lókúttól DK-re emelkedő Káváshegy (216. o.) tetején felszínrejövő képződményekben az alsó-, valamint a középső-liász üledékeit (liász α – δ) ismerjük fel (l. 109. á.). Az alsó-liász képződményeinek jelenlétét a Káváshegy ÉNy-i lejtőjén is mutatja egy elszigetelten kibukkanó mészkőfolt (β). A középső-liász képződményei a Káváshegy megsüllyedt folytatásán, a Lókúti-dombon is megtalálhatók, mint arról más helyeken részletesen szóltam (81, 82).

5. Végül a Káváshegy DNy-i lába előtt fekvő Búdöskút-major (219. o.) mellett kibukkanó mészköveket kell megemlítenünk, amelyek az alsó-liász idősebb tagjait képviselik (α , l. 109. á.).